

GESTIS VERBISQUE

Jegyzet

A szentségek érvényességéről

A dokumentum bemutatása

A bíborosok és püspöki tagok már a Dikasztérium 2022. januári plenáris közgyűlésén aggodalmukat fejezték ki azon helyzetek megszorodása miatt, amelyekben a szentségek érvénytelenségét állapították meg. A szentségek anyagában vagy formájában bekövetkezett súlyos változások, amelyek érvénytelenné tették a szentségek ünneplését, akkor azt eredményezték, hogy az érintett személyeket fel kellett kutatni, hogy megismételjék a keresztség vagy a bérmálás szertartását, és a hívek jelentős része joggal fejezte ki felháborodását. Például a keresztségre vonatkozó bevett formula helyett olyan formulákat használtak, mint a következő: „Megkeresztellek a Teremtő nevében...” és „Apád és anyád nevében... megkeresztelünk téged”. A papok is igen súlyos helyzetbe kerültek. Az utóbbiak ugyanis, mivel ilyen típusú formulákkal lettek megkeresztelve, fájdalmasan fedezték fel felszentelésük és az addig ünnepelt szentségek érvénytelenségét.

Míg az Egyház lelkipásztori tevékenységének más területein bőven van helye a kreativitásnak, addig a szentségek ünneplése terén ez a találékonyság inkább „manipulatív akarattá” válik, és ezért nem lehet rá hivatkozni.¹ A szentség formájának vagy tárgyának megváltoztatása ezért mindig súlyosan jogellenes cselekedet, és példás büntetést érdemel, éppen azért, mert az ilyen önkényes gesztusok súlyos kárt okozhatnak Isten hívő népének.

A Szentatya a legutóbbi, 2024. január 26-i plenáris közgyűlésen Dikasztériumunkhoz intézett beszédében emlékeztetett arra, hogy „a szentségek által a hívek képessé válnak a prófécia és a tanúságtételre. És korunknak különösen nagy szüksége van az új élet prófétáira és a szeretet tanúira: szeressük tehát és tegyük szerethetővé a szentségek szépségét és üdvözítő erejét!”. Ebben az összefüggésben arra is utalt, hogy „a papoknak különös gondot kell fordítaniuk a szentségek kiszolgáltatására és a hívek számára a kegyelem kincseinek feltárására, amelyeket közölnék”.²

Ezért van az, hogy a Szentatya egyrészt arra hív minket, hogy úgy cselekedjünk, hogy a hívek gyümölcsözően közeledhessenek a szentségekhez, másrészt pedig nyomatékosan hangsúlyozza a „különös gondoskodás” követelményét a szentségek kiszolgáltatásában.

Nekünk, szolgálattevőknek tehát le kell győznünk azt a kísértést, hogy úgy érezzük, hogy az Egyház a miénk. Ellenkezőleg, nagyon is fogékonnyá kell válnunk az előttünk álló ajándékra: nemcsak az élet vagy a kegyelem ajándékára, hanem a szentségek kincseire is, amelyeket az Anyaszentegyház ránk bízott. Ezek nem a mieink! A híveknek pedig joguk van ahhoz, hogy

¹ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Doktrinális jegyzet a keresztség szentségi formulájának módosításáról* (2020. június 24.), nota 2: *L'Osservatore Romano*, 2020. augusztus 7., 8.

² FERENC PÁPA, *A Hittani Dikasztérium plenáris közgyűlésének résztvevőikhez intézett köszöntője*, *Sala Clementina* (2024. január 26.): *L'Osservatore Romano*, 2024. január 26., 7.

részesei legyenek úgy, ahogyan az Egyház rendelkezik róluk: ünneplésük így felel meg Jézus szándékának, és teszi a húsvéti eseményt aktuálissá és hatékonyá.

Azzal a vallásos tisztelettel, amelyet az Egyház az egyes szentségek anyagára és formájára vonatkozóan megállapított, mint szolgálattevők, kinyilvánítjuk a közösség előtt azt az igazságot, hogy „az Egyház feje, és ezért az ünneplés igazi vezetője egyedül Krisztus”.³

Az itt bemutatott jegyzet tehát nem pusztán technikai vagy ha úgy tetszik rigorista kérdéssel foglalkozik. Közzétételével a Dikasztérium elsősorban Isten cselekvésének elsőbbségét kívánja világosan kifejezni, és alázatosan megóvni Krisztus Testének egységét, amely a legszentebb cselekedeteiben maga az Egyház.

Ez a dokumentum – amelyet 2024. január 25-én egyhangúlag hagytak jóvá a Dikasztérium plenáris közgyűlésen összegyűlt tagjai, majd maga Ferenc pápa – újítsa meg az Egyház minden szolgálattevőjében annak tudatosítását, amit Krisztus mondott nekünk: „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket” (Jn 15,16).

Víctor Manuel Card. FERNÁNDEZ

prefektus

³ HITTANI DIKASZTÉRIUM, „*Gestis verbisque*” jegyzet a szentségek érvényességéről (2024. február 2.), n. 24.

Bevezetés

1. Isten cselekedetekkel és szavakkal - amelyek egymással szorosan összefüggenek - tárja fel és valósítja meg üdvösségtervét minden ember számára, aki a vele való közösségre rendeltetett.⁴ Ez az üdvösséges kapcsolat hatékonyan valósul meg a liturgikus cselekményben, ahol az üdvösség hirdetése, amely a hirdetett Igében történik, megvalósulását a szentségi gesztusokban találja meg. Ezek ugyanis jelenvalóvá teszik az emberi történelemben Isten üdvözítő tevékenységét, amely Krisztus húsvétjában csúcsonyul ki. E gesztusok megváltó ereje folytonosságot ad az üdvösség történetének, amelyet Isten az időben beteljesít be.

A Krisztus által alapított szentségek tehát olyan cselekedetek, amelyek érzékelhető jelek által valósítják meg az üdvösség misztériumának élő megtapasztalását, lehetővé téve az ember számára az isteni életben való részesedést. Ezek az Új és Örök Szövetségben „Isten remekművei”, Krisztus testéből fakadó erők, a Lélek cselekedetei, amelyek az ő testében, az Egyházban munkálkodnak.⁵

Ez az oka annak, hogy az Egyház a liturgiában a szentségeket, amelyeket maga Krisztus bízott rá, hűséges szeretettel és tisztelettel ünnepli, hogy életének és küldetésének értékes örökségként és forrásaként megőrizze őket.

2. Sajnos meg kell állapítani, hogy a liturgikus ünnepek, különösen a szentségek ünneplése nem mindig az Egyház által előírt szertartásokhoz való teljes hűséggel történik. Jelen Dikasztérium többször is beavatkozott, hogy eloszlassa a római rítuson belül, a liturgikus normák be nem tartásával celebrált szentségek érvényességével kapcsolatos kétségeket. Néha fájdalmasan nemleges választ kellett adnia, megjegyezve ezekben az esetekben, hogy a híveket megfosztották attól, ami jár nekik, „nevezetesen a húsvéti misztériumtól, amelyet az Egyház által meghatározott szertartás szerint ünnepelnek”.⁶ Példaként említhetnénk azokat a keresztlési ünnepeket, amelyekben a szentségi formulát valamelyik lényeges elemében megváltoztatták, érvénytelenné téve a szentséget és ezáltal veszélyeztetve azoknak a híveknek a jövőbeli szentségi útját, akik számára súlyos kellemetlenséggel járt, hogy nemcsak a keresztség, hanem a később kapott szentségek ünneplését is meg kellett ismételni.⁷

3. Bizonyos körülmények között meg lehet állapítani egyes szolgálattevők jóhiszeműségét, akik véletlenül vagy őszinte pasztorációs motívumoktól vezérelve az Egyház által megállapított alapvető formulákat és rítusokat módosítva ünneplik a szentségeket, talán azért, hogy azokat véleményük szerint megfelelőbbé és érthetőbbé tegyék. Gyakran azonban

⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum* dogmatikai konstitúció (1965. november 18.), n. 2: AAS 58 (1966) 818.

⁵ Vö. KEK, 1116.

⁶ FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 23.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 9.

⁷ Néhány pap kénytelen volt rádöbbedni felszentelésének, továbbá az általuk addig ünneplott szentségek érvénytelenségére, mivel hiányzott az érvényes keresztségük (vö. 842. kánon) azok hibájából, akik önkényes módon szolgáltatták ki nekik a szentséget.

„a lelkipásztori motivációhoz való folyamodás - akár öntudatlanul is - szubjektivista sodródást és manipulatív akaratot takar”.⁸ Ily módon egy formatív hiányosság is megnyilvánul, különösen a szimbolikus cselekvés értékének tudatosítása tekintetében, amely a liturgikus-szentségi cselekmény lényeges vonása.

4. Annak érdekében, hogy segítse a püspököket a rájuk bízott részegyházak liturgikus életének előmozdítására és védelmére irányuló feladatukban, a Hittani Dikasztérium ebben a jegyzetben néhány tanbeli jellegű elemet kíván felajánlani a szentségek ünneplése érvényességének megítélésére vonatkozóan, figyelmet fordítva néhány fegyelmi és lelkipásztori szempontokra is.

5. E dokumentum célja a katolikus egyház egészére irányul, mindazonáltal az ezt inspiráló teológiai érvek azonban olykor a latin hagyománynak megfelelő kategóriákhoz nyúlnak vissza. Ezért az egyes keleti katolikus egyházak szinódusai vagy hierarcháinak gyűlésére van bízva, hogy a jelen dokumentumban foglalt jelzéseket megfelelően kiigazítsa, saját teológiai nyelvezetét használva, amennyiben az eltér a szövegben használt nyelvezettől. Az eredményt ezután, a közzététel előtt, jóváhagyásra be kell nyújtani a Hittani Dikasztériumhoz.

I. Az Egyház a szentségekben részesül és megnyilvánul

6. A II. Vatikáni Zsinat a szentség fogalmát analóg módon az egész Egyházra vonatkoztatja. Különösen, amikor a Szent Liturgiáról szóló konstitúcióban megerősíti, hogy „a kereszten elszenderült Krisztus oldalából fakadt az egész Egyház csodálatos szakramentuma”,⁹ visszaül az atyák számára kedves tipológiai olvasatra, Krisztus és Ádám kapcsolatára,¹⁰ a zsinati szöveg Szent Ágoston jól ismert kijelentését idézi fel¹¹, aki kifejti: „Ádám azért alszik, hogy Éva megszülessen; Krisztus azért hal meg, hogy az Egyház megszülessen. Az alvó Ádám oldalából alakul ki Éva; a kereszten meghalt Krisztus oldalából, akit a lándzsával ütöttek át, áradnak a szentségek, amelyek által az Egyház létrejön”.¹²

7. Az Egyházzal szóló dogmatikus konstitúció megerősíti, hogy „az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész

⁸ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Doktrinális jegyzet a keresztség szentségi formulájának módosításáról* (2020. június 24.), nota 2: *L'Osservatore Romano*, 2020. augusztus 7., 8.

⁹ II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 5., 26.: AAS 56 (1964) 99, 107.

¹⁰ Ferenc pápa így kommentálja: A párhuzam az első Ádám és az új Ádám között szembevetendő: ahogyan az első Ádám oldalából, miután mély álomba merítette, Isten előhossa Évát, úgy az új Ádám oldalából is, aki a kereszten aludta a halál álmát, megszületik az új Éva: az Egyház. Meghökkenőek számunkra a szavak, melyeket az új Ádám a sajátjaként mond ki az Egyházra tekintve: „Ez végre csont az én csontomból, és hús az én húsból” (Ter 2,23). Mert miután hittünk az Igében és leereszkedtünk a keresztség vizébe, az Ő csontjainak csontjaivá és testének húsvá lettünk. (FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 14.: *L'Osservatore Romano* 2022. június 30., 9.)

¹¹ Vö. SZENT ÁGOSTON, *Zsoltármagyarázatok* 138, 2: CCL 40, 1991: «Eva nacque dal fianco [di Adamo] addormentato, la Chiesa dal fianco [di Cristo] sofferente». («Éva az elszenderült Ádám oldalából született, az Egyház pedig a szenvedő Krisztus oldalából»)

¹² Id., *Beszédek Szent János evangéliumáról*, 9., 10.: PL 35, 1463.

emberi nem egységének”.¹³ Ez pedig elsősorban a szentségeken keresztül valósul meg, amelyek mindegyikében az Egyház, Krisztus Testének szentségi természete a maga módján valósul meg. Az Egyháznak mint az üdvösség egyetlen szentségének az értelmezése „megmutatja, hogy a szentségi «ökonómia» [üdvrend] mennyire meghatározza a módot, ahogyan Krisztus, az egyetlen üdvözítő, a Szentlélek közvetítésével eléri sajátos körülmények közötti létünket. Az Egyház kapja, és ugyanakkor kifejezi önmagát a hét szentségben, amelyek révén Isten kegyelme konkrétan befolyásolja a hívők létét, azért, hogy az egész, Krisztustól megváltott élet Isten előtt kedves kultusszá váljon”.¹⁴

8. Éppen azért, hogy Krisztus az Egyházat az ő misztikus testeként alkotja meg, a híveket az ő életének részeseivé teszi, a szentségek által valóságos és titkos módon egyesíti őket halálával és feltámadásával.¹⁵ A Szentlélek megszentelő ereje a hívekben ténylegesen a szentségi jelek által működik,¹⁶ egy olyan lelki építmény élő köveivé téve őket, amely arra a sarokkőre épül, amely az Úr Krisztus.¹⁷ és papi néppé, Krisztus egyetlen papságának részeseivé téve őket.¹⁸

9. A hét életadó gesztus, amelyet a Trentói Zsinat ünnepélyesen isteni alapításúnak nyilvánított,¹⁹ így az Úr Krisztussal való találkozás kiváltságos helyét képezi, aki megadja kegyelmét, és aki az Egyház szavai és rituális cselekedetei által táplálja és erősíti a hitet.²⁰ „Az Eucharisziában és az összes szentségben biztosítva van számunkra a lehetőség, hogy találkozzunk az Úr Jézussal, hogy az Ő Húsvétjának ereje elérjen minket”.²¹

10. Ennek tudatában az Egyház a kezdetektől fogva különös gondot fordít azokra a forrásokra, amelyekből létének és tanúságtételének éltető erejét meríti: Isten Igéjére, amelyet a Szentírás és a Hagyomány tanúsít, valamint a liturgiában ünnepelt szentségekre, amelyeken keresztül folyamatosan visszajut Krisztus húsvétjának misztériumához.²²

A Magisztérium beavatkozásait a szentségi ügyekbe mindig is az ünnepelt misztériumhoz való hűség alapvető igénye motiválta. Az Egyháznak ugyanis kötelessége, hogy biztosítsa Isten cselekedeteinek elsőbbségét és megőrizze Krisztus Testének egységét azokban a

¹³ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 1.: AAS 57 (1965) 5. Vö. *uo.*, 9., 48.: AAS 57 (1965) 12-14, 53-54; Id., *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció (1965. december 7.), 5., 26.: AAS 58 (1966) 1028-1029, 1046-1047.

¹⁴ XVI. BENEDEK PÁPA, *Sacramentum caritatis* szinódus utáni apostoli buzdítás (2007. február 22.), 16.: AAS 99 (2007) 118.

¹⁵ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 7.: AAS 57 (1965) 9-11.

¹⁶ Vö. *uo.*, 50.: AAS 57 (1965) 55-57.

¹⁷ Vö. *1Pt* 2, 5; *Ef* 2, 20; II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 6.: AAS 57 (1965) 8-9.

¹⁸ Vö. *1Pt* 2, 9; *Jel* 1, 6; 5, 10; II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 7-11.: AAS 57 (1965) 9-16.

¹⁹ Vö. Trentói Zsinat, *Határozat a szentségekről*, can. 1: DH 1601.

²⁰ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 59.: AAS 56 (1964) 116.

²¹ FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 11.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 8.

²² Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum* dogmatikai konstitúció (1965. november 18.), 9.: AAS 58 (1966) 821.

cselekedetekben, amelyeknek nincs párjuk, mert kiemelkedően szent cselekedetek, amelyek hatékonyságát Krisztus papi működése garantálja.²³

II. Az Egyház védelmezi a szentségeket és védelmezve is van általuk

11. Az Egyház a szentségek „szolgálója” és nem birtokosa.²⁴ Azzal, hogy ünnepli őket, maga is részesül a kegyelmükben, ő védelmezi őket, és azok is védelmezik őt. A hatalom, amelyet a szentségek tekintetében gyakorolhat, hasonló ahhoz, amellyel a Szentírást illetően rendelkezik. Ez utóbbiban az Egyház felismeri Isten Igéjét, amelyet a Szentlélek ihletése alatt írásba foglalt, létrehozva a szent könyvek kánonját. Ugyanakkor azonban aláveti magát ennek az Igének, amelyet „áhíttatosan hallgat, szentül őriz, hűségesen kifejt”.²⁵ Hasonló módon az Egyház a Szentlélek segítségével felismeri azokat a szent jeleket, amelyeken át Krisztus a húsvétból áradó kegyelmet ajándékozza, meghatározva azok számát, és megjelölve azok lényeges elemeit.

Így cselekedve az Egyház tudatában van annak, hogy Isten kegyelmének adományozása nem azt jelenti, hogy kisajátítja azt, hanem hogy a Lélek eszközévé teszi magát a húsvéti Krisztus ajándékának továbbadásában. Különösen is tudja azt, hogy hatalma a szentségek tekintetében megáll azok lényege előtt.²⁶ Ahogyan az igehirdetésben az Egyháznak mindig hűségesen kell hirdetnie a meghalt és feltámadt Krisztus evangéliumát, úgy a szentségi gesztusokban is meg kell őriznie az üdvösséges gesztusokat, amelyeket Jézus rábízott.

12. Az is igaz, hogy az Egyház nem mindig jelölte meg egyöntetűen azokat a gesztusokat és szavakat, amelyekben ez a szubsztancia *divinitus instituta* áll. Mindenesetre minden szentség esetében alapvetőnek tűnnek azok az elemek, amelyeket az Egyházi Tanítóhivatal az Isten népének *sensus fidei*jére hallgatva és a teológiával párbeszédet folytatva anyagnak és formának nevezett, amelyhez a szolgálattelvő szándéka is hozzáadódik.

13. A szentség anyaga az emberi cselekvésből áll, amelyen keresztül Krisztus cselekszik. Ez alatt néha egy anyagi elemet (víz, kenyér, bor, olaj), máskor egy különösen beszédes gesztust (keresztjel, kézrátétel, alámerítés, infúzió, beleegyezés, felkenés) értünk. Ez a testi dimenzió azért tűnik nélkülözhetetlennek, mert a szentséget nemcsak az emberi történelemben, hanem alapvetően a teremtés szimbolikus rendjében gyökerezteti, és visszavezeti az Ige megtestesülésének és az általa végbevitt megváltás misztériumához.²⁷

²³ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 5., 7.: AAS 56 (1964) 99, 100-101.

²⁴ Vö. *1Kor* 4,1.

²⁵ II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum* dogmatikai konstitúció (1965. november 18.), 10.: AAS 58 (1966) 822.

²⁶ Vö. Trentói Zsinat, *XXI. ülés*, 2. fejezet, DH 1728: „... a szent zsinat kinyilvánítja, hogy az Egyházban mindig is megvolt a hatalom arra, hogy a szentségek kiszolgáltatásánál, természetesen lényegük megváltoztatása nélkül olyat vezessen be vagy változtasson, amit a felvevők hasznára vagy maguknak a szentségeknek a tiszteletére a dolgok, helyek és idők különfélesége szerint hasznosabbnak ítélt.” ; II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 21.: AAS 56 (1964) 105-106.

²⁷ Vö. Ferenc pápa, *Laudato si'* enciklika (2015. május 24.), 235-236.: AAS 107 (2015) 939-940; Id., *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 46.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 10; KEK,1152.

14. A szentség *formáját* a szó alkotja, amely transzcendens jelentést ad az anyagnak, átlényegítve az anyagi elem hétköznapi jelentését és a végrehajtott cselekedet tisztán emberi jelentését. Ez a szó mindig különböző mértékben merít ihletet a Szentírásból,²⁸ az élő egyházi hagyományban gyökerezik, és az Egyház tanítóhivatala gondos megkülönböztetéssel, tekintéllyel határozta meg.²⁹

15. Az anyag és a forma, mivel a Szentírásban és a Hagyományban gyökerezik, soha nem függött és nem is függhet az egyén vagy az egyes közösség akaratától. Velük kapcsolatban ugyanis az Egyház feladata nem az, hogy bárki akaratától vagy önkényétől függően határozza meg őket, hanem a szentségek lényegét (*salva illorum substantia*) megőrizve,³⁰ a Lélek működésének engedelmességgel, tekintéllyel kijelölje azokat.

Egyes szentségek esetében az anyag és a forma már a kezdetektől fogva lényegileg meghatározottnak tűnik, így Krisztus általi megalapozásuk közvetlen; mások esetében a lényegi elemek meghatározása csak a bonyolult történelem során vált pontosabbá, olykor nem nélkülözve a jelentős fejlődést.

16. Ebben a tekintetben nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy amikor az Egyház beavatkozik a szentség alkotóelemeinek meghatározásába, mindig a hagyományban gyökerezően cselekszik, hogy jobban kifejezze a szentség által átadott kegyelmet.

Ebben az összefüggésben a szentségek liturgikus reformja, amely a II. Vatikáni Zsinat elvei szerint történt, a rítusok felülvizsgálatára szólított fel oly módon, hogy azok világosabban fejezzék ki az általuk jelzett és előidézett szent valóságokat³¹ Az Egyház a szentségi kérdésekről szóló tanításával annak az élő Hagyománynak nyomán gyakorolja hatalmát, amely „az apostoloktól származik és a Szentlélek segítségével az Egyházban kibontakozik”.³²

Felismerve tehát a Lélek cselekvése alapján bizonyos szertartások szentségi jellegét, az Egyház úgy értékelte, hogy azok megfelelnek Jézus azon szándékának, hogy a húsvéti eseményt jelenvalóvá és a részvételt lehetővé tegye.³³

17. Mindazonáltal a szentségek esetében mindig is szükséges volt mind az anyag, mind a forma betartása az ünneplés érvényességéhez, annak tudatában, hogy az egyik és/vagy a

²⁸ Isten igéje különösen a szentségekben, kiváltképpen pedig az Eucharisziában éri el maximális hatékonyságát.

²⁹ Vö. *Jn* 14,26; 16,13.

³⁰ TRENTÓI ZSINAT, XXI. ülés, 2. fejezet: DH 1728.; Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 38.: AAS 56 (1964) 110.

³¹ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 21.: AAS 56 (1964) 105-106. Az Egyház mindig is gondoskodott az egészséges hagyomány megőrzéséről, megnyitva ugyanakkor az utat a jogos fejlődés számára. Éppen ezért a szertartások reformja ezt az elvet követte: „az új formák a már meglévő formákból szervesen nőjenek ki.”: *Uo.*, 23.: AAS 56 (1964) 106. Ennek bizonyítására: VI. Pál pápa *Pontificalis Romani* apostoli konstitúció (1968. június 18.): AAS 60 (1968) 369-373; Id., *Missale Romanum* (1969. április 3.): AAS 61 (1969) 217-222; Id. *Divinae consortium naturae* apostoli konstitúció (1971. augusztus 15.): AAS 63 (1971) 657-664; Id., *Sacram unctionem infirmorum* apostoli konstitúció (1972. november 30.): AAS 65 (1973) 5-9.

³² II. Vatikáni Zsinat, *Dei Verbum* dogmatikai konstitúció (1965. november 18.), 8.: AAS 58 (1966) 821.

³³ Vö. XVI. Benedek pápa, *Sacramentum caritatis* szinódus utáni apostoli buzdítás (2007. február 22.), 12.: AAS 99 (2007) 113; CIC, can. 841.

másik önkényes megváltoztatása - amelynek súlyát és érvénytelenítő erejét minden alkalommal meg kell állapítani - veszélyezteti a szentségi kegyelem hatékony közvetítését, a hívek nyilvánvaló kárára.³⁴ Mind az anyagot, mind a formát, amelyet az Egyházi Törvénykönyv³⁵ és az illetékes hatóság által kihirdetett liturgikus könyvek határoznak meg, amelyeket ezért hűségesen be kell tartani, anélkül, hogy „bármit hozzáadnánk, elvonnánk vagy megváltoztatnánk”.³⁶

18. Az anyaghoz és a formához kapcsolódik a szentséget ünneplő pap szándéka. Világos, hogy itt a szándék témáját meg kell különböztetni a pap személyes hitének és erkölcsi állapotának témájától, amelyek nem befolyásolják a kegyelmi ajándék érvényességét.³⁷ Neki ugyanis „szándékában kell álljon azt tenni, amit az Egyház tesz”,³⁸ ami a szentségi cselekményt valóban emberi aktussá (távol minden automatizmustól), és teljesen egyházi aktussá (távol az egyéni önkénytől) teszi. Sőt, mivel amit az Egyház tesz, az nem más, mint amit Krisztus intézményesített,³⁹ a szándék az anyaggal és a formával együtt, hozzájárul ahhoz, hogy a szentségi cselekedet az Úr üdvözítő művének folytatásává váljon.

Az anyag, a forma és a szándék lényegileg egyesül: úgy épülnek be a szentségi cselekménybe, hogy a szándék az anyag és a forma egyesítő elvévé válik, és így szent jellé teszi őket, amely által a kegyelem *ex opere operato*⁴⁰ adatik.

19. Az anyaggal és a formával ellentétben, amelyek a szentség érzékeny és objektív elemét képviselik, a pap szándéka - a befogadó hajlandóságával együtt - a szentség belső és szubjektív elemét képviseli. Ez azonban természeténél fogva arra irányul, hogy az Egyház által meghatározott szertartás betartása révén külsőleg is megnyilvánuljon, így a lényeges elemek súlyos megváltoztatása is kétséget ébreszt a pap valódi szándékát illetően, és ezzel kétségessé teszi az ünnepelt szentség érvényességét.⁴¹ Valójában az Egyház által végzett

³⁴ A törvényesség és az érvényesség [*liceitas et validitas*] közötti különbség megállapítása mellett hangsúlyozzuk azt is, hogy a szentség formulájának bármilyen megváltoztatása mindig súlyosan jogellenes cselekedet. Még ha úgy is tekintjük, hogy egy kisebb módosítás nem változtatja meg a szentség eredeti értelmét és következésképpen nem teszi érvénytelenné, akkor is törvénytelen. Kétséges esetekben, amikor egy szentség formájának vagy tartalmának megváltoztatására került sor, a szentség érvényességéről való döntés e Hittani Dikasztérium hatáskörébe tartozik.

³⁵ A következő helyeken: CIC, 849. kánon, a keresztség számára; 880. kánon, 1-2 § a bérmálás számára; 900 kánon 1, 924 és 928 § az Eucharisztia számára; 960 kánon, 962 kánon, 1, 965 és 987 § a Bűnbocsánat szentsége számára; 998. kánon a Betegek kenete számára; 1009. kánon 2, 1012 és 1024 § az Egyházi rend szentsége számára; 1055. és 1057. kánon a Házasság szentsége számára; 847 kánon 1 § a szent olajok használata számára.

³⁶ II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 22.: AAS 56 (1964) 106. Cfr. CIC, 846. kánon, 1. §

³⁷ Vö. Trentói Zsinat, *Határozat a szentségekről*, 12. kánon: DH 1612; *Kánonok a keresztség szentségéről*, 4. kánon: DH 1617.; II. Anasztáz pápa 496-ban így írt a császárnak: „Mert ha alátható napnak a sugarait, midőn a legutálatosabb helyeken áthaladnak, érintkezés révén semmi szennyezés nem piszkolja be, annál inkább annak az erejét, aki a napsugarat láthatóvá tette, a kiszolgáltató semmilyen méltatlansága sem korlátozza.: DH 356.

³⁸ Trentói Zsinat, *Határozat a szentségekről*, 11. kánon: DH 1611. Vö. Konstanzi Zsinat, *Inter cunctas* bulla, 22.: DH 1262; Firenzei zsinat, *Exsultate Deo* bulla: DH 1312; CIC, 861. kánon, 2 §; 869. kánon 2 §; KEK, 1256.

³⁹ Vö. Aquinói Szent Tamás, *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 8; XIV. Benedek pápa, *De Synodo dioeclesana*, VII. könyv, 6. fej., 9., 204.

⁴⁰ Trentói Zsinat, *Határozat a szentségekről*, 8. kánon: DH 1608.

⁴¹ Vö. XIII. Leó pápa, *Apostolicae curae* apostoli levél: DH 3318.

tevékenység célja az Egyház által meghatározott anyag és forma felhasználásában fejeződik ki.⁴²

20. Az anyag, a forma és a szándék mindig a liturgikus ünneplés összefüggésébe helyeződik, amely nem a szentségek szertartási díszöltözet, de még csak nem is a beteljesedőben lévő valóság tanításszerű bevezetése, hanem egészében véve az az esemény, amelyben folytatódik a személyes és közösségi találkozás Isten és köztünk, Krisztusban és a Szentlélekben. Egy olyan találkozás, amelyben az érzékelhető jelek közvetítésével „Istennek tökéletes dicsőség adatik és az emberek megszentelődnek”.⁴³

Ezért a szentségek lényeges elemei iránti szükséges törődésnek, amelytől érvényességük függ, összhangban kell lennie az egész ünneplés iránti gondossággal és tisztelettel, amelyben a szentségek értelmét és hatásait a gesztusok és szavak sokasága teszi teljesen érthetővé, elősegítve ezzel a hívek *actuosa participatio*-ját.⁴⁴

21. Maga a liturgia megengedi azt a változatosságot, amely megóvja az Egyházat a formák „merev egyformaságtól”.⁴⁵ Ezért a II. Vatikáni Zsinat úgy rendelkezett, hogy „megőrizve a római szertartás lényegi egységét, helyet kell adni a törvényes változatoknak, alkalmazkodni kell a különféle közösségekhez, vidékekhez és népekhez, különösképpen a missziós területeken”.⁴⁶

Ennek értelmében a II. Vatikáni Zsinat által kívánt liturgikus reform nemcsak arra hatalmazta fel a püspöki konferenciákat, hogy a latin *editio typica*-hoz általános jellegű változtatásokat vezessenek be, hanem lehetőséget biztosított arra is, hogy az ünneplés szolgáltatójének hatáskörébe utalható változatokat dolgozzanak ki, amelynek egyetlen célja a hívek pasztorális és lelki szükségleteinek kielégítése.

22. Azonban, hogy a változatosság „ne ártson, hanem inkább javára legyen az egységnek”,⁴⁷ továbbra is világos, hogy a liturgikus könyvekben kifejezetten jelzett esetektől eltekintve „a

⁴² Előfordulhat azonban, hogy még ha külsőleg be is tartják az előírt rítust, a szolgáltató szándéka eltér az Egyház szándékától. Ez történik azokon az egyházi közösségeken belül, amelyek - miután az Egyház hitét valamely lényeges elemében megváltoztatták - megrontják ezzel szolgáltatóik szándékát, megakadályozva őket abban, hogy azt tegyék, amit az Egyház (és nem az ő közösségük) tesz a szentségek ünneplésekor. Ez az oka például a mormonok (Az Utolsó Napi Szentek Jézus Krisztus Egyháza) által kiszolgáltatót kereszttség érvénytelenségének: mivel az Atya, a Fiú és a Szentlélek számukra valami lényegesen más, mint amit az Egyház vall, az általuk kiszolgáltatót kereszttség, bár ugyanazzal a szentháromságos formulával történik, a szolgáltató szándékára visszaható *in fide* hiba miatt érvénytelen. Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Resp. ad propositum dubium de validitate Baptismatis* (2001. június 5.): AAS 93 (2001) 476.

⁴³ Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 7.: AAS 56 (1964) 101.

⁴⁴ E tárgyban a II. Vatikáni Zsinat figyelmezteti a lelképásztorokat, hogy vigyázzanak „a liturgikus cselekmények végzésénél ne csak az érvényesség és a megengedettség szabályait tartsák meg, hanem a hívek e szent cselekményekben tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően vegyenek részt.” II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 11.: AAS 56 (1964) 103.

⁴⁵ *Uo.*, 37.: AAS 56 (1964) 110.

⁴⁶ *Uo.*, 38.: AAS 56 (1964) 110.

⁴⁷ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 13.: AAS 57 (1965) 18.

szent liturgia irányítása egyedül az egyházi tekintélytől függ”,⁴⁸ amely a körülményektől függően a püspöknél, a területi püspöki gyűlésnél, illetve az Apostoli Széknél van.

Világos ugyanis, hogy „egy szentség ünnepi formájának saját kezdeményezésre történő módosítása nem egyszerű liturgikus visszaélés, mint egy pozitív norma áthágása, hanem egyúttal az egyház közössége és Krisztus cselekedete felismerhetőségének okozott *vulnus*, amely a legsúlyosabb esetekben magát a szentséget teszi érvénytelenné, mert a szolgálati cselekmény természete megköveteli, hogy hűségesen továbbadjuk, amit kaptunk (vö. 1 Kor 15,3)”.⁴⁹

III. A liturgia elnöklése és az ars celebrandi

23. A II. Vatikáni Zsinat és a zsinat utáni Tanítóhivatal lehetővé teszi, hogy a liturgikus elnökség szolgálatát a maga helyes teológiai értelmében foglaljuk keretbe. A püspök és az áldozópapok elnökölnek a liturgikus ünnepeken, kiváltképpen az Eucharisziában, „az egész keresztény élet forrásában és csúcspontjában”⁵⁰, mégpedig *in persona Christi (Capitis)* és *nomine Ecclesiae*. Mindkét esetben olyan formulákról van szó, amelyeket - ha némi eltéréssel is - a Hagyomány jól alátámaszt.⁵¹

24. Az *in persona Christi*⁵² formula azt jelenti, hogy az ünneplés eseményében a pap magát Krisztust jeleníti meg. Ez kiváltképpen akkor valósul meg, amikor az eucharisztikus konszekrációban az Úr szavait ugyanolyan hatékonyan ejti ki, a Szentlélek erejében azonosítva saját énjét Krisztuséval. Amikor tehát a zsinat meghatározza, hogy az áldozópapok *in persona Christi Capitis*⁵³ elnököljék az Eucharisziát, nem akar olyan

⁴⁸ II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 22., 1 §: AAS 56 (1964) 106.

⁴⁹ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Doktrinális jegyzet a keresztség szentségi formulájának módosításáról* (2020. augusztus 6.): *L'Osservatore Romano*, 2020. augusztus 7., 8.

⁵⁰ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 11.: AAS 57 (1965) 15.

⁵¹ Vö az *in persona Christi* (vagy *ex persona Christi*) formulával kapcsolatban, AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa Theologiae*, III, q. 22 c; q. 78, a. 1 c; a. 4 c; q. 82, a. 1 c; Az *in persona Ecclesiae* (amely később helyettesítésre került az *[in] nomine Ecclesiae* formulával) formulához kötődően, Id., *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 8; ad 2; a. 9, ad 1; q. 82, a. 6 c. In *Summa Theologiae*, III, q. 82, a. 7, ad 3, Szent Tamás összekötötte egymással a két kifejezést: «... sacerdos in missa in orationibus quidem loquitur in persona Ecclesiae in cuius unitate consistit. Sed in consecratione sacramenti loquitur in persona Christi cuius vicem in hoc gerit per ordinis potestatem».

⁵² Vö. . II. Vatikáni Zsinat, *Sacrosanctum Concilium* liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 33.: AAS 56 (1964) 108-109; Id., *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 10., 21., 28.: AAS 57 (1965) 14-15, 24-25, 33-36; VI PÁL PÁPA, *Sacerdotalis caelibatus* enciklika (1967. június 24.), 29.: AAS 59 (1967) 668-669; Id. *Evangelii nuntiandi* apostoli buzdítás (1965. december 8.), 68.: AAS 68 (1976) 57-58; II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Dominae Cenae* apostoli buzdítás (1980. február 24.), n. 8: AAS 72 (1980) 127-130; Id., *Reconciliatio et poenitentia* szinódus utáni apostoli buzdítás (1984. december 2.), 8., 29.: AAS 77 (1985) 200-202, 252-256; Id., *Ecclesia de Eucharistia* enciklika (2003. április 17.), n. 29: AAS 95 (2003) 452-453; Id., *Pastores gregis* szinódus utáni apostoli buzdítás (2003. október 16.), nn. 7, 10, 16: AAS 96 (2004) 832-833, 837-839, 848; CIC, 899. kánon 2§; 900. kánon, 1§.

⁵³ II. Vatikáni Zsinat, *Presbyterorum Ordinis* dekrétum (1965. december 7.), 2.: AAS 58 (1966) 991-993. Cfr. anche II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Christifideles laici* szinódus utáni apostoli buzdítás (1988. december 30.), n. 22: AAS 81 (1989) 428-429; Id., Esort. Ap. post-sinod. *Pastores dabo vobis* (25 marzo 1992), nn. 3, 12, 15-18, 21-27, 29-31,

felfogást támogatni, amely szerint a pap „fejként” önkényesen gyakorolható hatalommal rendelkezne. Az Egyház feje, és ezért az ünneplés igazi vezetője egyedül Krisztus. Ő „a testnek, azaz az Egyháznak a feje” (Kol 1,18), hiszen az Ő oldalából fakad, Ő táplálja, gondozza, és szereti az Egyházat, egészen odáig, hogy önmagát adja érte (vö. Ef 5,25-29; Jn 10,11). A szolgálattevő *potestas*-a diakónia, amint azt maga Krisztus tanítja a tanítványoknak az utolsó vacsora kapcsán (vö. Lk 22,25-27; Jn 13,1-20). Azok, akik a szentségi kegyelem révén Őhöz hasonlóvá válnak, osztoznak abban a tekintélyben, amellyel vezeti és megszenteli népét, ezért a liturgiában és az egész lelkipásztori szolgálatban ugyanennek a logikának kell megfelelniük, pásztorokká lettek, nem azért, hogy uralkodjanak a nyáj felett, hanem hogy Krisztus, a juhok jó pásztorja mintájára szolgálják azt (vö. 1Pét 5,3; Jn 10,11.14).⁵⁴

25. Ugyanakkor az ünneplést elnöklő szolgálattevő *nomine Ecclesiae*⁵⁵ cselekszik. Ez a formula világossá teszi, hogy miközben Krisztust, a Fejet az ő Teste, azaz az Egyház előtt megjeleníti, saját Feje előtt is jelen van ez a test, vagyis a Menyasszony, mint az ünneplés szerves alanya, mint egészen papi nép, amelynek nevében a szolgálattevő beszél és cselekszik.⁵⁶ Továbbá, ha igaz, hogy „amikor valaki keresztel, maga Krisztus keresztel”,⁵⁷ akkor az is igaz, hogy „az Egyház, amikor egy szentséget ünnepel, olyan Testként cselekszik, amely elválaszthatatlanul működik a Fejtől, amennyiben Krisztus a Fő, aki az általa a húsvét misztériumában létrehozott egyházi Testben cselekszik”.⁵⁸ Ez kiemeli az általános papság és a szolgálati papság egymásra rendeltségét,⁵⁹ lehetővé téve annak megértését, hogy az utóbbi az előbbi szolgálatában létezik, és éppen ezért - mint láttuk - a szentségeket ünneplő szolgálattevőből soha nem hiányozhat az a szándék, hogy azt tegye, amit az Egyház tesz.

26. Az *in persona Christi - nomine Ecclesiae* formulák által kifejezett kettős és kapcsolódó viszony, valamint az általános papság és a szolgálati papság közötti kölcsönös gyümölcsöző kapcsolat - annak tudatával együtt, hogy a szentségek érvényességének lényeges elemeit a megfelelő összefüggéseikben kell vizsgálni, azaz a liturgikus cselekményben -, egyre inkább tudatosítja a szolgálattevőben, hogy „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyház ünneplései”, olyan cselekmények, amelyek még „az állapotok, szolgálatok és tényleges részesedésük sokféleségében” is „az Egyház egyetemes misztikus testéhez

35, 61, 70, 72: AAS 84 (1992) 660-662, 675-677, 679-686, 688-701, 703-709, 714-715, 765-766, 778-782, 783-787; CIC, 1009 kánon, 3§; KEK, 875.; 1548-1550.; 1581.; 1591.

⁵⁴ A Római Miskönyv Általános Rendelkezéseinek 93. pontja aláhúzza: „Amikor tehát az [áldozópap az] Eucharisziát ünnepli, méltósággal és alázatossággal kell szolgálnia [...] és tegye érzékelhetővé a hívek számára Krisztus élő jelenlétét.”

⁵⁵ II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 33.: AAS 56 (1964) 108-109; Id., *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 10.: AAS 57 (1965) 14-15; Id., *Presbyterorum Ordinis* dekrétum (1965. december 7.), 2.: AAS 58 (1966) 991-993.

⁵⁶ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 10.: AAS 57 (1965) 14-15.

⁵⁷ II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 7.: AAS 56 (1964) 101.

⁵⁸ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Doktrinális jegyzet a keresztség szentségi formulájának módosításáról* (2020. augusztus 6.): *L'Osservatore Romano*, 2000. augusztus 7., 8.

⁵⁹ II. Vatikáni Zsinat, *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció (1964. november 21.), 10.: AAS 57 (1965) 14-15.

tartoznak, azt teszik láthatóvá és reá hatnak”.⁶⁰ Éppen ezért a szolgálattevőnek meg kell értenie, hogy a hiteles *ars celebrandi* az, amely tiszteletben tartja és felmagasztalja Krisztus elsőbbségét és az egész liturgikus közösség *actuosa participatio*-ját, továbbá megnyilvánul a liturgikus előírások iránti alázatos engedelmisségben.⁶¹

27. Egyre sürgetőbbnek tűnik az ünneplés olyan művészetének kiérlelése, amely távol tartja magát mind a rubrikákhoz való merev ragaszkodástól, mind pedig a féktelen fantáziától, amely olyan fegyelemhez vezet, amit tiszteletben kell tartani, éppen azért, hogy hiteles tanítványok legyünk: „Nem egy liturgikus etikettkönyv követéséről van szó. Sokkal inkább egy «fegyelemről» - a Guardini által használt értelemben -, amely, ha betartjuk, hitelesen formál bennünket. Ezek olyan gesztusok és szavak, amelyek rendet tesznek belső világunkban, és bizonyos érzéseket, attitűdöket, viselkedésformákat tesznek bennünk élővé. Ezek nem egy eszmény magyarázata, amelyet igyekszünk hagyni, hogy inspiráljon bennünket, hanem olyan cselekvés, amely bevonja a testet a maga teljességében, vagyis abban a valójában, hogy test és lélek egysége”.⁶²

⁶⁰ II. Vatikáni Zsinat, Sacrosanctum Concilium liturgikus konstitúció (1963. december 4.), 26.: AAS 56 (1964) 107. Vö. szintén *uo.*, 7.: AAS 56 (1964) 100-101; KEK, 1140-1141.

⁶¹ Vö. Római Miskönyv Általános Rendelkezései, 24.

⁶² FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 51.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 11.

Zárszó

28. „Ez a kincsünk pedig cserépedényben van, hogy a rendkívüli erőt Istennek tulajdonítsuk és ne önmagunknak.” (2Kor 4,7). Az az ellentét, amellyel az apostol azt hangsúlyozza, hogy Isten hatalmának fenséges mivolta a szolgálattevője gyengeségén keresztül mutatkozik meg, jól jellemzi azt is, ami a szentségekben történik. Az egész Egyház arra hivatott, hogy megőrizze a bennük rejlő gazdagságot, hogy a történelemben Isten üdvözítő cselekvésének elsőbbsége soha ne homályosuljon el, még az emberi természethez tartozó jelek és gesztusok törékeny közvetítése ellenére sem.

29. A szentségekben működő *virtus* formálja az Egyház arcát, lehetővé téve számára, hogy továbbadja az üdvösség ajándékát, amelyet a meghalt és feltámadt Krisztus az ő Lelkében minden emberrel meg akar osztani. Az Egyházban különösen a szolgálattevőkre van bízva ez a nagy kincs, hogy mint Isten népének „gondoskodó szolgálói” az Ige bőségével táplálják és a szentségek kegyelmével megszenteljék azt. Elsősorban rajtuk múlik, hogy „a keresztény ünneplés szépsége” életben maradjon, és „ne rontsa el értékének felületes és megkurtított megértése, vagy - ami még rosszabb - kihasználása valamilyen ideológiai vízió szolgálatában, bármilyen árnyalatú is legyen az.”⁶³.

Az Egyház csak így tud napról napra „növekedni a Krisztus misztérium megismerésében, megmerítve [...] életét az Ő Húsvétjának misztériumában, visszatérését várva”⁶⁴.

Ferenc pápa a Hittani Dikasztérium alulírott prefektusának adott kihallgatáson 2024. január 31-én, jóváhagyta ezt a jegyzetet - amelynek szövegét a Dikasztérium plenáris ülése határozta el -, és elrendelte közzétételét.

Kelt Rómában, a Hittani Dikasztérium székhelyén, 2024. február 2-án, Urunk bemutatásának ünnepén

Víctor Manuel Card. Fernández
Prefektus

Mons. Armando Matteo
Doktrinális szekció titkára

Ex Audientia Diei 31-1-2024
FRANCISCUS

⁶³ FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* apostoli levél (2022. június 29.), 16.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 9.

⁶⁴ *Uo.*, 64.: *L'Osservatore Romano*, 2022. június 30., 12.